

O93, f. 3rb; V630, f. 16vb; N442, f. 17va; I83, f. 30va; VD38, f. 28va; SG670, p. 29b; Bcan4, f. 36v; E97, f. 17rb; P102; BIII13, f. 25vb; P105, f. 12r

Bcan4: LXXIII

ITEM^a EPISTOLA^b SANCTI CLEMENTIS PAPAE^c 5
 SCRIPTA DISCIPULIS SUIS, QUI MALORUM^d
 HOMINUM PERSUASIONIBUS ALIQUATENUS
 DEVIARUNT^e, ET HIS ATQUE GENTIBUS, INTER
 QUAS HABITABANT, DIRECTA.

P102; *BIII13*: LXXIII Admonitio sancti Clementis qua monet 10
 discipulos suos sollicitudinem pro cunctis gerere et quia in
 modico eos errasse contigit praecepit^f redire ad viam veritatis et
 secum eos qui^g ipsos errare fecerunt assumere et ad viam rectam
 reducere

[H. 74] <BIII13, f. 26ra> Clemens^h Romanae urbis 15
 episcopus carissimis fratribus Iulio et Iuliano ac
 <SG670, p. 30a> reliquis consodalibusⁱ nostris
 gentibusque^j, quae circa vos sunt.

Oportet^k, fratres, omnes doctores, qui <V630, f. 17ra>
 ad salutem animarum instituti sunt et ad lucrandas 20
 animas episcopi sunt consecrati, <VD38, f. 28vb> pro
 cunctis sollicitudinem gerere et errantes ad viam
 veritatis et ad portum salutis reducere. Et licet propter
 gentes, quae circa vos sunt, in modico vos errasse
 contigerit^l, melius tamen^m estⁿ redire <O93, f. 3rb> 25
 ad veritatis^o viam quam diutius in ipso errore

5 a *Überschrift fehlt S105* | b EPISTOLA sancti *korr. aus*
 EPISTOLA *E97* | c PAPAE SCRIPTA DISCIPULIS SUIS, QUI
 MALORUM HOMINUM PERSUASIONIBUS ALIQUATENUS
 DEVIARUNT, ET HIS ATQUE GENTIBUS, INTER QUAS
 HABITABANT, DIRECTA] EXCERPTA DE VOLUMINE
 QUOD DICITUR ITINERARIUM SANCTI PETRI DE
 CATHECIZANDIS RUDIBUS *SG670* 6 d MAIORUM *V630*; *E97*;
P102; *BIII13* 8 e DEVIABUNT *I83*; deviarant *E97* 12 f praecipit
BIII13 13 g qui *fehlt P102* 15 h *lemens S105* 17 i *am Rande*
 consociis *VD38* 18 j gentibusque quae *korr. aus* gentibus quaeque
SG670; gentibus queque *S105* 19 k Oportet] Oportet vos *Bcan4*
 25 l contingerit *I83*; *Bcan4* | m tamen est] est tamen *E97* | n est
fehlt V630 26 o veritatis viam] viam veritatis *Bcan4*

perdurare. Quoscumque enim de his^p, qui^q vos errare
 fecerunt^r, vel de his^s, qui adhuc verbum praedicationis
 non audierunt^t, potestis, vobiscum assumite et ad viam
 30 veritatis reducite^u, ne^v in<I83, f.30vb>fructuosi, sed^w
 fructuosi domino inveniimini^x. Et quoniam quidem,
 sicut terra^y cultore neglecta spinas et^z tribulos
 necessario producit, <E97, f. 17va> ita sensus vester
 longi temporis incuria^a multas et noxias opiniones
 35 rerum et intellegentias falsae^b scientiae germinavit,
 opus est nunc multa diligentia^c ad excolendum^d ius^e f
 <SG670, f. 30b> mentis vestrae^g, ut^h hic sermo
 veritatis, qui est verus et diligensⁱ cordis colonus^j,
 assiduis excolat^k disciplinis. Vestrum ergo est praebere
 40 oboedientiam et occupationes^l ac sollicitudines <VD38,
 f. 29ra> superfluas amputare, ne bonum verbi semen^m
 enecetⁿ noxium germen. Potest^o <S105, f. 12v> enim
 fieri, ut multi^p temporis neglegentiam brevis et
 assidua reparet^q diligentia.

45 Incertum namque est <BII13, f. 26rb> uniuscuiusque
 vitae^r tempus, et ideo festinandum est^s ad salutem, ne
 forte cunc<Bcan4, f. 37r>tantem^t u mors repentina
 praeveniat. Et ob^v hoc acrius innitendum est^w, ut,

27 p iis E97; his korr. aus his in P102 | q qui korr. aus qui in P102 28 r fecerunt korr. aus fecerint SG670; S105 | s iis E97 29 t audierunt] audierunt si korr. aus audierunt SG670; audierunt] audierunt Si S105 30 u reducite korr. aus riducite P102 | v nec Bcan4 | w sed fructuosi fehlt V630 31 x inveniatis I83 32 y terra cultore neglecta] cultore neglecta terra V630; a cultore neglecta terra korr. aus cultore neglecta terra E97 | z et tribulos] tribulosque Bcan4 34 a am Rande neglegentia VD38 35 b false korr. aus falsi P102 36 c diligentia ad excolendum korr. aus diligentia O93 | d excolendum korr. aus excolendus S105 | e ius] vires korr. aus vis V630; rus korr. aus prous VD38; rus SG670; S105 | f ius mentis vestrae] mentis vestre agrum E97 37 g vestrae ut] vestrae korr. aus vestrae et SG670 | h ut hic] et hunc SG670; S105 38 i interlinear dus V630 | j colono V630 39 k excolet V630 40 l occupationis I83 41 m semen enecet] semine necet Bcan4 42 n am Rande occidat VD38 | o Potest korr. aus Post VD38 43 p multum I83 44 q interlinear restaret VD38 46 r vitae tempus] tempus vite Bcan4 | s est fehlt E97 47 t am Rande dubitantem VD38 | u cunctantem] cum tantae, interlinear cunctantem SG670 48 v ob fehlt SG670; S105 | w est] est temporis spatio SG670; S105

iracundiae deo placitae intra vos consurgit incendium,
 75 quo consumatur et radicitus inte<I83, f. 31rb>reat^z
 omne germen, <BIII3, f. 26va> sicut^a forte intra vos
 malae concupiscentiae pullulavit? Unde et ipse^b, <E97,
 f. 17vb> qui misit nos, cum venisset et omnem
 mundum vidisset ad maliciam declinasse,

80 *BIII3: unleserliche Rubrik*

non con<SG670, p. 31b>tinuo ei^c pacem in erroribus
 posito dedit, ne eum confirmaret in malis, sed
 ignorantiae eius ruinis scientiam veritatis opposuit^d, ut,
 si, qui forte^e resipiscerent^f g h et lumen <S105, f.
 85 13r> veritatis aspicerent, deceptos se et in praecipitia
 erroris abstractos merito dolerentⁱ et iracundiae
 salutaris ignem adversum deceptricem suam
 conciperent ignorantiam. Ob hoc itaque dicebat: Ignem
 veni mittere in terram, quem^j volo, ut accendatur^k. Est
 90 ergo pugna^l quaedam, quae gerenda nobis est in hac
 vita.

Sermo enim veritatis et scientiae^m necessario separat
 homines ab errore et ignorantiaⁿ, sicut^o saepe videmus
 putre<VD38, f. 29va>factas et emortuas^p corporis
 95 carnes a connexione viventium membrorum ferro
 secantes^q separari. Tale ergo aliquid est, quod^r agit^s
 veritatis^t agnitio. Necesse est enim, ut salutis causa
 filius, verbi gratia, qui sermonem receperit <I83, f.
 31va> veritatis a parentibus separetur incredulis aut
 100 rursum pater separetur a filio^u <SG670, p. 32a> aut

75 z intereat *korr. aus* interea SG670 **76** a sicut] si quit VD38; si
 quod SG670; si quid E97; P102; BIII3; si quod S105 **77** b ipsi
 I83 **81** c *am Rande* Nota SG670 **83** d apposuit SG670; S105
84 e fore *Bcan4* | f *am Rande* reverterentur VD38 | g resipiscerent
korr. aus resipicerent I83; respicerent *Bcan4* | h resipiscerent et
 lumen veritatis aspicerent *korr. aus* resipiscerent VD38 **86** i
 dolerent VD38 **89** j quam BIII3 | k accendatur *korr. aus* accedatur
 VD38 **90** l pugnam VD38 **92** m scientia SG670; S105 **93** n
 igrantia S105 | o Sicut *korr. aus* Sicut enim SG670 **94** p mortuas
 N442; I83; VD38; SG670; *Bcan4*; P102; BIII3; S105 **96** q secantis
 V630; E97; secante SG670; S105 | r quod agit *korr. aus* quod
 O93 | s ait V630; I83; *Bcan4*; P102 **97** t veritas *Bcan4* **100** u
 filiis SG670; S105

filia a matre. Et hoc modo inter propinquos et consanguineos^v credentes atque incredulos scientiae atque ignorantiae veritatisque et erroris^w pugna consurgit.

Bcan4: LXXVI

105

P102; *BIII3*: LXXVI Expositio sermonis^x domini dicentis non veni pacem mittere in terram sed gladium

[H. 76] <BIII3, f. 26vb> Et ob hoc iterum^y dicebat, qui^z nos misit: Non veni^a pacem mittere in terra^b, sed gladium. Quod^c si^d dicit aliquis: Et quomodo iustum videtur separari^e filios a parentibus? Audi quomodo: quia, si^f g cum ipsis in^h errore permaneant, neque illis proderunt, et ipsiⁱ cum illis pariter interibunt. Iustum^j igitur et valde iustum est separari eum, qui^k se^l dari vult, ab eo, qui non vult. Sed et illud averte^m, quiaⁿ non ex illis, qui rectius intellegunt, venit ista separatio^o. Illi^p q enim velint^f esse^s pariter et prodesse his et docere meliora. Sed est^t istud^u proprium ignorantiae vitium, ut confutantem^v se veritatis lucem non^w ferat habere de proximo, et ideo ex illis ista^x nascitur separatio^y. Nam qui scientiam veritatis accipiunt, quia <E97, f. 18ra> boni<VD38, f. 29vb>ta<I83, f. 31vb>tis <SG670, p. 32b> plena est, <Bcan4, f. 37v> tamquam a^z bono deo^a datam^b

110

115

120

102 v consanguineos *korr.* aus sanguineos *Bcan4* **103** w erroris *korr.* aus erroribus *V630* **106** x sermonis domini *korr.* aus sermonis *BIII3* **108** y iterum *korr.* aus iterum iterum *S105* **109** z qui *korr.* aus quia *SG670* | a venit *Bcan4* | b terram *SG670*; *P102*; *BIII3*; *S105* **110** c Sed *korr.* aus Quod *SG670* | d si *fehlt* *SG670* **111** e saparari *S105* **112** f si cum] cum si *V630* | g si cum ipsis] etiam si ipsi *E97* | h sine *N442*; *I83*; *VD38*; *P102*; *BIII3*; *in korr.* aus sine *Bcan4* **113** i sic *VD38*; *P102*; *BIII3* | j Iustum *korr.* aus Iustum est *SG670* **114** k qui *korr.* aus quis *E97* | l se dari] salvari *V630*; *E97*; *faeda* *SG670*; *S105* **115** m advertet *korr.* aus averte *V630*; *advertet* *SG670*; *E97*; *BIII3*; *S105* | n quia *korr.* aus qui *VD38* **117** o separatio *korr.* aus sepatio *S105* p Ille *SG670*; *Bcan4*; *S105* | q Illi enim velint] Ille enim vult *SG670*; *S105* | r vellent *korr.* aus velint *N442*; *volunt* *V630* | s interesse *SG670*; *S105* **118** t et *V630* | u illud *E97* **119** v *am Rande* confusionem sibi ingerentem *VD38* **120** w *am Rande* non sustineat *VD38* | x sita *P102* **121** y separatio *korr.* aus sepatio **124** z a bono deo] a bonedi *VD38* | a dei *VD38* | b data *E97*; *BIII3*

125 cupiunt eam, si fieri <S105, f. 13v> potest, cum^c
 omnibus habere communem, etiam cum his, qui
 oderunt eos et persequuntur^d. Sciunt^e enim, quia^f
 peccatum ipsorum causa <O93, f. 3vb> ignorantiae
 est. Propterea^g idemque^h ipse magister, cum ab hisⁱ,
 130 qui <N442, f. 18ra> igno<V630, f. 17va>rabant eum,
 duceretur ad crucem, orabat patrem pro interfectoribus
 suis et dicebat: Pater, dimitte his^j peccatum, nesciunt
 enim, quid faciunt. Imitantes quoque discipuli
 magistrum, etiam ipsi, cum paterentur, similiter pro
 135 interfectoribus suis orabant. Quod si disciplina nobis
 est orare etiam pro interfectoribus^k et persecutoribus
 nostris, quomodo non etiam parentum et
 propinquorum <BII13, f. 27ra> persecutiones ferre et
 pro conversione eorum orare credimur^l?

140

Bcan4: LXXVII

P102; *BII13*: LXXVII Quod parentes non auctores vitae nostrae
 sed ministri sint

[H. 77] Tum deinde etiam illud diligentius consideremus,
 quae sit nobis causa parentes diligendi. Pro eo, inquit,
 145 quod^m vitae nostrae videntur auctores. Auctores
 quidem vitae <SG670, p. 33a> nostrae parentes non
 sunt, sed ministri. Non enim vitam praebent, sed
 ingrediendiⁿ nobis ad <I83, f. 32ra> hanc vitam
 exhibent ministerium,

150

BII13: quod parentes nostri non sint auctores vitę sed ministri
 auctor autem^o vitae unus et solus est deus. Si autem
 auctorem vitae diligere volumus, illud^p nobis esse

---

125 c com *SG670* **127** d persequuntur *E97* | e Sciunt *korr. aus*
 Scient *O93* | f quia peccatum ipsorum causa ignorantiae est] peccatum ipsorum causam ignorantiae esse *SG670*; *S105*
129 g Propterea idemque] Propter eo idemque *korr. aus*
 Propter eodemque *O93*; Proptereaque idem *korr. aus*
 Propterea idemque *SG670* | h denique *V630*; *E97* | i iis *E97*
132 j eis *SG670* **136** k interfectoribus et persecutoribus *korr.*
aus interfectoribus *BII13* **139** l credimur *korr. aus* credimus
V630; credimus *E97*; *S105* **145** m quia *N442* **148** n
 ingredi *I83* **151** o autem vite *korr. aus* autem *O93* **152** p
 illum *korr. aus* illud *V630*; illum *VD38*; *SG670*; *E97*;
P102; *BII13*; *S105*

diligendum sciamus. Sed illum, inquit^q, cognoscere^f
 potuimus, istos autem et novimus <VD38, f. 30ra> et
 in affectu^s habemus. Esto, non potuistis cognoscere,
 quid sit deus, qui^t tamen^u non sit deus, perfacile^v
 scire potuistis. Nam quomodo latere potuit hominem,
 quod^w lignum aut lapis aut aes vel alia huiusmodi
 materia non sit^x? Quod si in his, quae facile^y
 depraehendere potuistis, animum ad discutiendum^z
 nolulistis intendere, certum est, quia et^a in agnitione
 dei impediti estis, non impossibilitatis sed ignaviae^b
 vitio.

Bcan4: LXXVIII

P102; BIII3: LXXVIII De intellegendo deo 165

[H. 78] Nam, si voluissetis, ex his^c ipsis utilibus^d
 simulacris profecto accepissetis intellegentiae viam^e.
 Certum est, quia per ferrum facta sunt simulacra,
 ferrum vero per ignem confectum est. <SG670, p.
 33b> Qui^f ignis aqua exstinguitur, aqua^g autem per
 spiritum movetur, spiritus <BIII3, f. 27rb> autem a
 deo initium habet. <S105, f. 14r> Sic enim dicit
 Moyses propheta: <I83, f. 32rb> In principio fecit
 deus caelum et terram. Terra autem erat^h invisibilis
 <E97, f. 18rb> et incompositaⁱ, et tenebrae erant
 super faciem abyssi, et spiritus dei^j erat super aquas^k.
 Qui^l spiritus iussu^m dei quasiⁿ ipsa conditoris manus
 lucem separavit^o a tenebris, et post^p illud invisibile^q

153 q inquit *SG670; S105* | r cognoscere] cognoscere non *V630; SG670; E97; P102; BIII3; S105* **155** s affectu *korr. aus* affectu *O93* **156** t quid *E97* | u tamen] tamen quid *SG670; S105* | v *am Rande* leviter *VD38* **158** w qui *Bcan4* **159** x sit] sit deus *SG670; S105* | y facere *I83; VD38; Bcan4* **160** z discutiendum *korr. aus* *discutiedum* *I83* **161** a et *fehlt* *SG670; S105* **162** b *am Rande* stultitię ingratie *VD38* **166** c his *fehlt* *SG670; S105* | d inutilibus *SG670; S105* **167** e *am Rande* rationem *VD38* **170** f quia *I83* | g *Aquam* *P102* **174** h erat *fehlt* *SG670; S105* **175** i composita *O93; N442; inconposita* *korr. aus* composita *V630* **176** j di *VD38* | k *eam* *SG670; S105* **177** l Qui *fehlt* *SG670; S105* | m iussum *O93* n *am Rande* veritati oponitur *VD38* **178** o separavit *korr. aus* speravit *P102* | p posuit *I83* | q invisibilem *Bcan4*

caelum^r istud visibile^s produxit, ut superiora quidem
 180 habitaculum faceret angelis, inferiora vero^t hominibus.

BIII3: cuncta visibilia propter hominem a deo creata sunt

Propter vos ergo^u iussu dei aqua, quae^v erat super
 faciem terrae, secessit, ut terra vobis produceret^w
 fructus. Cui etiam humorum venas latenter inseruit, ut
 185 <VD38, f. 30rb> vobis^x ex ea profluerent^y fontes et
 flumina. Propter vos producere iussa est animantia et
 omnia, quae vestro usui voluntatique servirent^z. Aut
 non propter vos venti spirant, ut ex^a ipsis con<V630,
 f. 17vb>cipiens fructus vobis terra parturiant? Non^b c
 190 propter vos imbres perfluunt^d et tempora vicissitudines
 mutant? Non^e f propter vos sol oritur <SG670, p.
 34a> et occidit, et muta<N442, f. 18rb>tioness^g luna^h
 perpetiturⁱ? Propter vos mare exhibet famulatum^j
 suum, ut vobis ingratiss^k cuncta subiaceant. Nonne pro
 195 his omnibus iusta^l <I83, f. 32va> erit ultionis poena,
 quia horum^m omnium largitorem, quem ante omnia et
 agnoscere et venerari debuistisⁿ, solum prae^o ceteris
 ignoratis?

BIII3: unleserliche Rubrik

200 Sed et nunc isdem^p vos^q adhuc^r intellegentiam eis^s

---

179 r caelum istud visibile *fehlt* SG670; S105 | s visibilem VD38
180 t vero *fehlt* VD38; P102; BIII3 **182** u ergo *fehlt*
 V630; E97 | v quae *korr. aus* qua VD38 **183** w produceret
korr. aus producet P102 **185** x nobis E97 | y profluerent
korr. aus fluerent O93; profluerent *korr. aus* profuerent
 VD38 **187** z deservirent VD38; P102; BIII3; *deservirent*
korr. aus *servirent* Bcan4 **188** a et S105 **189** b *interlinear*
 vel Num E97 | c Nonne *korr. aus* Non O93 **190** d profluunt
 V630; N442; SG670; E97; BIII3; S105 **191** e *interlinear*
 vel Num E97 | f Nonne *korr. aus* Non O93 **192** g
 mutationes *korr. aus* mutataones V630 | h luna *korr. aus*
 lune V630; lunae I83; Bcan4 **193** i *am Rande* sustinet
 VD38 | j *am Rande* servitium VD38 **194** k *interlinear*
 ineptis VD38 **195** l iussa E97; iuxta P102 **196** m aliorum
 P102 **197** n debuistis solum *korr. aus* debuistis V630 | o
 prae ceteris] preteritis S105 **200** p idem V630; isdem *fehlt*
 SG670; S105 | q *interlinear* bis SG670 | r adhuc] adhuc in
 V630; P102; BIII3; adhuc in *korr. aus* adhuc VD38; ad
 E97 | s *interlinear* vel eius V630; eius I83; VD38; SG670;
 Bcan4; P102; BIII3; S105; eis *fehlt* E97

duco^t. Videtis^u etenim^v, quod omnia gignuntur ex
aquis, aqua vero <BII13, f. 27va> per unigenitum ex
initio facta est, unigeniti vero omnipotens deus caput
est, per quem tali ordine, ut <Bcan4, f. 38r> supra
diximus, pervenitur ad patrem. Cum autem 205
perveneritis, agnoscite hanc esse voluntatem eius, ut
per aquas, que primae creatae sunt, denuo
renascamini. Qui enim regeneratus fuerit per aquam,
bonis operibus repletus^w heres efficitur eius, a quo in
incorruptione^x generatus^y est. Propter quod paratis 210
animis accedite^z quasi^a filii <VD38, f. 30va> ad
patrem, ut peccata vestra diluantur^b ^c et causa eorum
sola^d <SG670, p. 34b> ignorantia fuisse probetur^e
apud deum. Nam, si post agnitionem horum
permanetis in^f incre<S105, f. 14v>dulitatem^g, vobis 215
iam perditionis^h vestrae causa et non ignorantiae
reputabitur.

Bcan4: LXXVIII

P102; *BII13*: LXXVIII Neminem posse habere spem apud deum
absque baptismo Item quae conferat aquae baptismum et 220
confirmatio episcopi

[H. 79] Nec putetis, quod, etiamⁱ si omnem pietatem
colatis^j omnemque^k iustitiam, baptismum <E97, f.
18va> vero <I83, f. 32vb> non accipitis^l, spem
possitis^m habere apud deum, immo maioreⁿ poena^o 225
digni^p eritis, qui bona opera non bene operati estis.

201 t dico *SG670*; *S105* | u *am Rande Nota O93*; *am Rande z*
V630 | v enim *I83* **209** w repletus *korr. aus repletis O93*; *repletur*
korr. aus repletus N442; *repletis I83*; *Bcan4* **210** x incorruptionem
VD38; *BII13* | y regeneratus *V630*; *E97* **211** z accēdite *Bcan4* | a
quasii *Bcan4* **212** b *am Rande* purgentur *VD38* | c deluantur *I83*
213 d sola] sola ab *S105* | e probet *O93*; *N442*; *I83* **215** f in *fehlt*
I83; *Bcan4* | g incredulitatem *korr. aus credulitatem O93*;
incredulitate *korr. aus incredulitatem V630*; *incredulitate VD38*;
P102; *BII13*; *S105*; *incredulitate korr. aus incredulite SG670* **216** h
preditionis *I83* **222** i iam *I83* **223** j *am Rande* diligatis *VD38* | k
omnemque iustitiam] omnem substantiam *SG670*; *S105* **224** l
accipiatis *VD38*; *SG670*; *P102*; *BII13*; *S105* **225** m possitis *korr.*
aus positus V630 | n maiori *N442*; *SG670*; *E97*; *P102*; *S105* | o pona
I83 **226** p digni *korr. aus dign P102*

Confertur^q enim meritum boni^r homini^s ex bonis
gestis, sed si ita gerantur^t, sicut deus iubet. Deus
autem iussit omnem colentem se baptismo consignari^u.
230 Quod si vos rennueritis^v et^w vestrae voluntati magis
quam dei obtemperetis, contrarii sine dubio et inimici
estis voluntati eius. Sed dicitis fortasse: Quid^x confert^y
aquae baptismus^z ad dei cultum? Primo quidem, quia,
quod deo placuit, impletur. <BII13, f. 27vb> Secundo,
235 quia regenerato^a ex^b aquis et deo renato^c fragilitas^d
prioris nativitatis, quae vobis per hominem facta est,
amputatur, <SG670, p. 35a> et ita demum^e pervenire
poteritis ad salutem, aliter impossibile est. Sic enim
nobis cum sacramento verus propheta testatus est
240 dicens: Amen, dico vobis, nisi quis^f denuo renatus
fuerit ex aqua viva, non introibit in regnum^g
caelorum. <VD38, f. 30vb> Et ideo accelerate^h i. Esti
enim in aquis istis misericordia eius quaedam, quae
ex initio ferebatur super eas, <I83, f. 33ra> et
245 agnoscit eos, qui baptizantur sub <O93, f. 4ra>
appellatione triplicis sacramenti^k, <V630, f. 18ra> et
eripit eos de suppliciis futuris quasi donum^l quoddam
offerens deo animas per baptismum consecratas.
Confugite^m ergo ad aquas istas, solae sunt enim, quae
250 possuntⁿ vim futuri ignis exstinguere. Ad quas^o, qui^p
moratur^q <N442, f. 18va> accedere, constat in eo
infidelitatis adhuc idolum permanere et ab ipso

227 q Confertur *korr. aus Fertur O93* | r boni *fehlt V630; E97*
s hominis *SG670; S105* 228 t generantur *SG670; S105*
229 u cogsignari *S105* 230 v *am Rande* respueritis *VD38*
w ut *korr. aus et V630* 232 x *am Rande* z *V630* | y confert
aquae] aque confert *E97* 233 z baptismum *I83; P102;*
BIII13 235 a regenerato *korr. aus regeneratio I83;*
regeneratio *P102; BIII13;* regenerata *SG670; S105* | b et
VD38 | c renovata *SG670; S105* | d flagilitas *S105* 237 e
demun *Bcan4* 240 f quis *korr. aus qui SG670* 241 g regnu
O93 242 h *am Rande* festinate *VD38* | i accellarate *Bcan4*
j *am Rande* z *V630* 246 k sacramenti *korr. aus sacramentis*
Bcan4 247 l domum *SG670* 249 m Confugite *korr. aus*
Consurgite *S105* 250 n possint *V630; E97* | o aquas *S105* | p
quisquis *korr. aus* quiquis *SG670;* quisquis *S105* 251 q *am*

233–242 Primo... caelorum] **Ps.-Remedius c. 8** (*Rubrik*: Quid conferat
aquae baptismus ad Dei cultum. Item ex eadem epistola; 235 regenerato ...
renato] regenerata ... renovata; 240 Amen] amen, amen; 241 viva] et
spiritu; 241 introibit] intrabit).

prohiberi ad aquas, quae salutem^r conferunt^s,
 properare. Sive^t enim iustus, sive sit^u iniustus^v,
 baptismum <SG670, p. 35b> per omnia necessarium 255
 est, iusto quidem^w, <S105, f. 15r> ut adimpleatur in
 eo perfectio et regeneretur deo, iniusto vero, ut
 peccatorum, quae gessit, remissio concedatur.
 Omnibus^x ergo festinandum est sine^y mora renasci deo
 et^z demum consignari^a ab episcopo, id est 260
 septiformem gratiam spiritus^b sancti percipere, quia
 incertus est uniuscuiusque exitus vitae.

I83: Quid prosit ultima consignatio

S105: Baptizatos consignari debere

Cum^c autem regeneratus fuerit per aquam et 265
 postmodum septiformi spiritus gratia <BII13, f. 28ra>
 ab episcopo, ut memoratum est, confirmatus, quia^d
 aliter perfectus esse christianus nequa<I83, f.
 33rb>quam poterit, nec sedem habere inter perfectos,
 si non necessitate, sed incuria aut voluntate 270
 remanserit, ut a^e f beato Petro <E97, f. 18vb>
 accepimus, et ceteri sancti apostoli praecipiente
 domino docuerunt, <VD38, f. 31ra> et^g demum^h ex
 operibus bonis ostendatⁱ in se similitudinem^j eius, qui

---

253 r salutem conferunt *korr. aus* salutem V630 | s *am Rande*
 tribuunt VD38 254 t *am Rande* z V630 | u sit *fehlt* I83 | v
 iniustus *korr. aus* iniustus per *Bcan4* 256 w quidem ut *korr.*
aus quidem *Bcan4* 259 x *am Rande drei Punkte N442* | y
 sine *korr. aus* sive SG670 260 z *am Rande* Quod prosit
 ultima consignatio I83 | a consignare I83 261 b spiritus
 sancti] sancti spiritus SG670; S105 265 c *am Rande* Nota
 CSG. VD38 267 d quia *korr. aus* qui N442; qui V630
 271 e a beato *korr. aus* ab eo BIII3 | f a beato Petro] habeat
 quod a petro *korr. aus* habeat quod SG670; habeat quod a
 petro S105 273 g et *fehlt* BIII3 | h *am Rande* postea VD38
 274 i ostendit SG670; S105 | j similitudine V630; I83

254–258 Sive...concedatur] **Ps.-Remedius c. 6** (*Rubrik*: Quod omnibus
 baptismum percipere necessarium sit. Ex epistola beati Clementis papae
 scripta Iulio ac Iuliano et reliquis consodalibus; 254 sive sit] sit sive; 257
 vero] autem). 259–285 Omnibus...aliena] **Ps.-Remedius c. 7** (*Rubrik*:
 Baptizatos ab episcopo consignari debere. Item ex eadem epistola; 261
 spiritus sancti] sancti Spiritus; 271 ut] ut habeat quod; 281 ipse] ille).
 265–272 regeneratus...accepimus] **Anselm v. Lucca IX,19; Bonizo**
II,53; Polycarpus III,10,2 (*Rubrik*: Clemens Iulio et Iuliano episcopis;
 265 fuerit *fehlt*; 267 episcopo] episcopo confirmetur; 267 ut ...
 confirmatus] *fehlt*; 268 nequaquam] non; 269 habere ... perfectos] inter
 perfectos habere).

275 eum genuit, patris.

Bcan4: LXXX

P102; *BIII3*: LXXX Quod post baptismum agnosci debeat honor
dei Item et quid sit honor dei

[H. 80] Posthac^k vero agnoscat deum honorare, honor
280 autem <SG670, p. 36a> eius est^l, ut ita vivat, sicut
ipse vult. Vult autem^m unumquemque ita vivereⁿ, ut
homicidium et adulterium nesciat, odium et avaritiam
fugiat, iram, superbiam, iactantiam respuat et
exsecratur^o, invidiam quoque^{p q} et cetera his similia
285 penitus a se ducat aliena.

VD38: Quod multe sunt species castimonie

P102; *BIII3*: LXXXI De propria nostrae religionis observantia
et quod castimoniae multae sint species

[H. 81] Est sane propria quaedam nostrae <*Bcan4*, f.
290 38v> religionis observantia, quae non tam imponitur
hominibus, quam proprie^r ab unoquoque deum^s colente
causa puritatis expetitur^{t u}.

BIII3: de menstruata muliere

De castimoniae dico cautela^v, cuius species multae
295 sunt. Sed primo, ut observet unusquisque, ne^w
menstruatae mulieri misceatur, hoc enim execrabile^x
ducit^{y z} lex dei. Quod et si lex de his non
admonuisset, nos ut^a canthari^b libenter^c volveremur in
ster<I83, f. 33va>core. Debemus^d aliquid amplius

279 k Post haec *korr. aus* Posthac *V630*; *BIII3*; Posthac] Post haec
SG670; *Bcan4*; *P102*; *S105*; Post *VD38* **280** l est *fehlt* *V630*; *E97*
281 m autem] autem ut *Bcan4* | n vivere *S105* **284** o *am Rande*
abhominet *VD38* | p *am Rande* etiam *VD38* | q quoque et cetera
korr. aus quoque *O93* **291** r proprie^r *korr. aus* proprie^r *O93* | s
deum colente] colente deum *S105* **292** t *am Rande* requiritur
VD38 | u expetitur *korr. aus* expeditur *V630* **294** v cautele *I83*;
cautela *korr. aus* cautele *SG670*; *Bcan4* **295** w quae *P102* **296** x
am Rande abhominabile *VD38* **297** y *am Rande* iudicat *VD38* | z
dicit *SG670*; *Bcan4*; *S105* **298** a ut canthari *fehlt* *V630*; *E97* | b
canthari] cathari non *korr. aus* cathari *SG670*; *S105* | c libenter
korr. aus libener *BIII3* **299** d Debemus] Debemus enim *korr.*
aus Debemus *SG670*

279–285 Posthac... aliena] *Coll. Ans. ded. IX,2.* **289–353** Est...
valeatis] *Coll. Ans. ded. VIII,49.* **295–297** observet... dei] *Ivo, Decr.*
IX,119 (*Rubrik*: Clemens Iulio et Iuliano).

habere^e animalibus utpote^f rationabiles^g homines et
 caelestium <BII13, f. 28rb> sensuum^h i capaces,
 quibus summi studii esse debet^j ab omni
 inquinamen<SG670, p. 36b>to cordis^k conscientiam^l
 custodire.

V630: Quod bonum sit ab omni inquinamento cordis
 conscientiam custodire et quod bonum sit etiam corpus aqua
 diluere

Bonum^m est autem et puritatiⁿ conveniens etiam
 corpus aqua^o diluere^p q. Bonum vero dico non quasi
 <S105, f. 15v> principale illud, in quo mens
 purificatur^r, sed quod^s sequela^t u sit^v illius boni hoc,
 in quo caro diluitur. <VD38, f. 31rb> Sic enim et
 magister noster quosdam pharisaeorum^w et scribarum,
 qui videntur^x esse ceteris meliores et a vulgo <V630,
 f. 18rb> separati, increpabat^y dicens^z eos hypocritas,
 quia^a ea solummodo, quae hominibus videbantur,
 purificabant, corda vero, quae solus deus aspicit,
 inquinata relinquebant et sordida. Ad quosdam ergo
 ex ipsis, non ad omnes, dicebat: Vae^b vobis, scribae
 et pharisaei hypocritae, quia^c mundatis <N442, f.
 18vb> calicis et parapsidis^d, quod deforis est, intus^e
 autem plena sunt sordibus. Pharisaee caece, munda

300 e habere] habere ab SG670; S105 | f am Rande sicut VD38 | g
 rationabiles korr. aus rationabilis I83 **301** h censuum E97 | i
 sensuum capaces] capaces sensuum SG670; S105 **302** j debeat
 SG670; S105 **303** k cordis] cordis et I83 | l conscientia I83 **308** m
 am Rande drei Punkte N442 | n puritati korr. aus puritate SG670
309 o aquam I83 | p am Rande mundare VD38 | q deluere I83
311 r purificatur sed korr. aus purificatur SG670 | s quod
 sequela] queſa S105 | t am Rande Imitatio consecutio VD38; am
 Rande imitatio BIII3 | u sequela korr. aus reuela SG670; sequens
 korr. aus sequenda Bcan4; sequela] seque imitatio iam P102 | v
 sit] sit quod S105 **313** w phariseorum korr. aus phaseorum S105
314 x videbantur VD38; SG670; P102; BIII3; S105 **315** y increpat
 I83; SG670; BIII3; S105; increpabat korr. aus increbat VD38;
 increpabat korr. aus increpat Bcan4 | z dicens eos] eos dicens
 SG670 **316** a qui BIII3 **319** b Voe I83 **320** c quia korr. aus
 qui I83 **321** d am Rande scutellae VD38 | e inter Bcan4

308–340 Bonum...placeat] Polycarp III,28,1 (Rubrik: Quod bonum sit
 et puritati conveniens etiam corpus aqua a diluere. Clemens in epistola
 III. cap. VIII; 308: autem fehlt; 311: sequela] imitatio iam; 311-323: Sic
 – mundum] Et infra).

prius, quod intus est, et, quod deforis est, erit mundum. <I83, f. 33vb> Vere enim si mens
 325 mundetur^f luce^g scientiae, cum ipsa fuerit munda ac splendida, tunc etiam eius, <SG670, p. 37a> qui deforis^h est, hominis ipsa necessario curam gerit, id est carnis suae, ut et ipsaⁱ <E97, f. 19ra> purificetur.

VD38: Qui carnis purificationem negligit solet contemnere
 330 munditiam mentis

Ubi^j autem ista, quae deforis^k est, purificatio^l carnis negligitur, certum est ibi^m nequeⁿ de puritate mentis ac mundicia cordis curam^o geri^p. Ita ergo fit^q, ut is, qui intrinsecus^r mundus est, mundetur^s sine dubio et
 335 extrinsecus, non semper^t autem^u is, qui mundatur^v extrinsecus, etiam intrinsecus mundus est, mundetur^w sine dubio et extrinsecus. Non semper^x autem^y is^z, qui mundatur^a extrinsecus, etiam intrinsecus mundus est, videlicet <BII13, f. 28va> cum^b ait^c d haec, ut^e
 340 hominibus placeat.

Sed et illa species castimoniae observan<VD38, f. 31va>da est, uti ne passim et libidinis solius causa^f feminis coeatur^g h,

325 f videtur VD38 | g luce] luce mundetur et luce *korr. aus* luce mundetur luce SG670; luce mundetur luce S105 **327** h foris SG670 **328** i ipsa purificetur] ipsam purificet SG670; S105 **331** j *am Rande* | k foris SG670; S105 | l purificatio carnis *korr. aus* purificatio O93 **332** m ibi *fehlt* V630; E97 | n neque *korr. aus* ne VD38 **333** o curam *korr. aus* puram SG670 | p geri *korr. aus* gerit *Bcan4* | q fit ut is *korr. aus* fit O93 **334** r intrinsecus mundus est mundetur sine dubio et extrinsecus non semper autem is qui mundatur extrinsecus *korr. aus* intrinsecus O93 | s mundetur sine dubio et extrinsecus; non semper autem is, qui mundatur extrinsecus, etiam intrinsecus mundus est, mundetur sine dubio et extrinsecus. Non semper autem is, qui mundatur extrinsecus, etiam intrinsecus mundus est *fehlt* I83; SG670; S105 **335** t semper autem *korr. aus* semper SG670 | u autem *fehlt* S105 | v mundatur I83 **336** w mundetur sine dubio et extrinsecus Non semper autem is qui mundatur extrinsecus etiam intrinsecus mundus est *fehlt* I83; SG670; E97; P102; BII13; S105 **337** x semper autem *korr. aus* semper SG670 | y autem *fehlt* S105 | z is *korr. aus* his V630 **338** a mundatur I83 **339** b *am Rande* cum facit VD38 | c agit V630; VD38; SG670; E97; P102; BII13; S105 | d ait hec *korr. aus* agit et *Bcan4* | e ut] ut ab S105 **342** f cause *Bcan4* **343** g *am Rande* commisceatur VD38 | h coeatur] coeat quis SG670; S105

BIII3: de (ein Wort unleserlich) reparandis

sed posteritatis reparandae gratia, quae observantia, 345
 cum etiam in nonnullis pecudibusⁱ inveniatur, pudori^j
 est, si non ab^k hominibus rationabilibus^l et deum
 colentibus observetur. Ergo omnes peccaverunt et
 egent auxilio^m dei.

Propter quod, carissimi, sectamini semper caritatem et 350
 aemulaminiⁿ ° meliora et spiritalia, <I83, f. 34ra> et
 adiuuate^p <SG670, p. 37b> vos invicem, ut deo
 semper in omnibus placere valeatis^q. Amen.

O93, f. 4ra; V630, f. 18rb; N442, f. 18vb; I83, f. 34
 ra; VD38, f. 31va; SG670, f. 37b; Bcan4, f. 38v; 355
 E97, f. 19ra; P102; BIII3, f. 28va; S105, f. 15v

---

346 i pecoribus VD38; P102; BIII3 | j pudoris V630; E97 **347** k
 hab korr. aus habo Bcan4 | l rationalibus VD38; BIII3 **349** m
 auxilio korr. aus axilio V630 **351** n am Rande sequimini VD38 | o
 emulamini korr. aus emulaminini V630 **352** p adiuuate korr. aus
 adiuuante SG670; Bcan4 **353** q valeatis S105

348–349 Ergo...dei] Rom. III. 23. **350–351** Propter...spiritalia] I Cor.
 XIV. 1. **350–353** Propter...valeatis] cf. Evar. 11.